

La Comuna va significar una idea abstracta i un canvi concret. Es va convertir en un sinònim del mateix concepte de revolució.

Els burgesos sempre ho havien aconseguit tot. Des de la Revolució de 1789, eren els únics que s'havien enriquit en els períodes de prosperitat, mentre la classe treballadora havia hagut d'assumir regularment el cost de les crisis. La proclamació de la Tercera República va obrir nous escenaris, i va ser l'ocasió per invertir aquesta tendència. Napoleó III havia perdut i havia estat detingut pels alemanys a Sedan el 4 de setembre de 1870. Al gener de l'any següent, la rendició de París, que havia estat assetjada durant més de quatre mesos, havia obligat els francesos a acceptar les condicions imposades per Otto von Bismarck. Es va arribar a un armistici que va permetre la celebració d'eleccions i el nomenament d'Adolphe Thiers com a cap del poder executiu, amb el suport d'una ampla majoria legitimista i orleanista. Però, a la capital, diversament de la resta del país, la coalició progressista-republicana havia guanyat amb una majoria indiscutible, i el descontentament popular era més fort que en altres llocs. L'amenaça d'un executiu que volia preservar totes les injustícies socials, desarmar la ciutat i fer pagar el preu de la guerra als sectors més pobres de la població va desencadenar la rebel·lió. El 18 de març va esclatar una nova revolució; Thiers i la seva armada van haver de refugiar-se a Versalles.

Lluita i govern

Els insurgents van decidir celebrar immediatament unes eleccions lliures per assegurar la legitimitat democràtica de la insurrecció. El 26 de març, una majoria indiscutible (190.000 vots contra 40.000) va aprovar els motius de la revolta, i 70 dels 85 electes van declarar-se a favor de la revolució. Els 15 representats moderats de l'anomenat «*parti de maires*», un grup format per ex-presidents d'alguns arrondissements, van dimitir immediatament i no van entrar a fer part del consell de la Comuna. Poc temps després, quatre radicals van fer el mateix. Els 66 membres restants, difícilment distingibles per les seves dobles pertinences polítiques, representaven posicions molt variades. Entre ells hi havia uns vint republicans neo-jacobins (també personatges influents com Charles Delescluze i Felix Pyat), una dotzena de seguidors d'August Blanqui, 17 membres de l'Associació Internacional

Treballadors (entre ells, hi eren tant els mutualistes de Pierre-Joseph Proudhon com els col·lectivistes seguidors de Karl Marx, sovint en conflicte entre ells) i un parell de membres independents.

La majoria dels membres de la Comuna eren obrers o representants de la classe obrera. Catorze d'ells venien de la Guàrdia Nacional. Va ser justament el seu comitè central qui va lliurar el poder a la Comuna, tot i que això va representar l'inici d'una llarga sèrie de contradiccions i conflictes entre les dues organitzacions.

Bismarck i Napoleó III a la batalla de Sedan, quadre de Wilhelm Camphausen. Foto: Wikipedia

El 28 de març una gran massa de ciutadans es va reunir a prop de l'Ajuntament i va celebrar la nova assemblea, que des d'aquell moment es va anomenar oficialment «Comuna de París». Tot i que va resistir només 72 dies, va ser l'esdeveniment polític més important de la història del moviment obrer al segle XIX. La Comuna va tornar l'esperança a la població, que portava mesos suportant durs patiments. Als barris van néixer comitès i grups de suport, i a tots els racons de la metròpoli es van multiplicar les iniciatives de solidaritat i els plans per a la construcció d'un nou món. Montmartre va rebre el sobrenom de «ciudadella de la llibertat». Un dels sentiments més forts va ser el desig de compartir. Els militants com Louise Michel van ser grans models pel seu esperit de sacrifici; Victor Hugo li va dedicar aquestes paraules: «feies el que fan les ànimes boges. Glorificaves els oprimits i els sotmesos». Tot i això, la Comuna no va ser engegada per un líder o unes poques persones carismàtiques; al contrari, la seva

característica principal va ser la seva dimensió fortament col·lectiva. Dones i homes es van associar voluntàriament en un projecte comú d'alliberació. L'autogestió ja no era una utopia. L'autoemancipació era imprescindible.

La transformació del poder polític

Alguns dels primers decrets d'emergència aprovats per frenar la pobresa van ser la suspensió del pagament dels lloguers (es va considerar just que «els propietaris també fessin sacrificis»), i de la venda dels objectes de valor igual o inferior a 20 francs dipositats a les cases d'empenyorament. A més, es van crear nou comissions per substituir els ministeris existents: guerra, finances, seguretat general, educació, subsistència, justícia, treball i intercanvi, relacions amb l'estranger, i serveis públics. Més tard, es va nominar un delegat per dirigir cada una d'aquestes comissions.

El 19 d'abril, tres dies després de les eleccions que van permetre la substitució de 31 escons que havien quedat immediatament vacants, la Comuna va redactar la *Declaració al poble francès*, en la qual es proclamaven «la garantia absoluta de la llibertat individual, de consciència i de treball» i «la participació permanent del ciutadans en les qüestions de la Comuna». Es va declarar que el conflicte entre París i Versalles «no podia acabar amb acords enganyosos» i que el poble «havia de lluitar i guanyar!». Aquest document va ser una síntesi més aviat ambigua per evitar tensions entre les diferents tendències polítiques; però també hi va haver actes concrets molt més significatius, mitjançant els quals els militants de la Comuna van lluitar per una transformació total del poder polític. Van engegar un conjunt de reformes que pretenien canviar profundament no només les modalitats d'administració de la política, sinó la seva essència. La democràcia directa de la Comuna preveia la revocabilitat dels càrrecs electes i el control de la seva feina mitjançant un mandat imperatiu (una mesura insuficient per resoldre la complexa qüestió de la representació política). Els magistrats i els alts càrrecs públics, també sotmesos a un control permanent i a la possibilitat de revocació, no havien de ser elegits arbitràriament, com abans, sinó nomenats després d'unes oposicions o unes eleccions transparents. Calia evitar la professionalització de l'esfera pública. Les decisions polítiques no havien de ser preses per petits grups de tècnics i funcionaris, sinó pel poble. L'exèrcit i les forces policials ja no serien institucions separades del cos de la societat. La separació entre l'Estat i l'església era una necessitat irrenunciable.

Tot i així, el canvi polític no podia consistir només en aquestes mesures. Era necessari anar a l'arrel del problema. La burocràcia s'havia de reduir dràsticament transferint el poder al poble. L'esfera social havia de prevaler sobre la política, i aquesta, com ja

havia dit Henri de Saint-Simon, no podia ser una funció especialitzada, perquè havia de ser incorporada progressivament dins de l'activitat de la societat civil. Era necessari que el cos social tornés a prendre el control de les funcions que havien estat transferides a l'Estat. Enderrocar el domini de classe en la seva forma actual no era suficient: s'havia d'eliminar del tot. Tot això permetria la realització del projecte de la Comuna: una república constituïda per una unió de associacions lliures i realment democràtiques que promoguessin la emancipació en tots els seus matisos. Era l'autogovern dels productors.

La prioritat de les reformes socials

La Comuna considerava que les reformes socials eren encara més importants que els canvis del sistema polític. Eren la seva raó d'existir, el termòmetre per mesurar la fidelitat als principis dels què havia nascut i l'element que més la diferenciava de les revolucions anteriors, les de 1789 i 1848. La Comuna va ratificar diferents mesures de classe. Els venciments dels deutes es van prorrogar tres anys i sense interessos. Els desnonaments per impagament dels lloguers es van suspendre i es va decidir que els habitatges buits s'havien de confiscar a favor de les persones sense llar. Es van engegar projectes per limitar la durada de la jornada laboral (des de les 10 hores inicials a 8), es va prohibir i sancionar la pràctica difosa entre els emprenedors de multar als obrers amb qualsevol pretext només per reduir-los el sou, i es van establir uns mínims salarials dignes. Es va consolidar la prohibició d'acumular més d'una feina i es va establir un límit màxim pels sous dels que ocupaven un càrrec públic. Es va fer el possible per augmentar l'abastament alimentari i baixar-ne els preus. Es va prohibir el treball nocturn a les fleques i es van obrir carnisseries municipals. També es van implementar diferents mesures d'assistència social per als més vulnerables, com ara la provisió d'aliments per a les dones i els infants abandonats, i es va prohibir la discriminació que existia entre fills legítims i naturals.

Tots els membres de la Comuna consideraven que la educació era un factor indispensable per l'alliberament de les persones, i estaven convençuts que era la base necessària per qualsevol canvi social o polític real i durable. Per tant, van sorgir molts debats al voltant de les propostes de reforma del sistema educatiu. L'escola havia de ser obligatòria i gratuïta per a totes i tots. L'ensenyament religiós s'havia de substituir per un de laic, inspirat en el pensament racional i científic, i el pressupost de l'Estat ja no s'encarregaria de les despeses religioses. La importància de la educació femenina va ser defensada per diferents comissions especials i per la premsa. Per arribar a ser «un servei públic», l'escola havia d'oferir les mateixes oportunitats «als infants dels c⁷ sexes». I també havia de prohibir «les distincions de raça, nacionalitat, fe o posició

social». Amb els avenços teòrics també van arribar les primeres iniciatives concretes: en diferents arrondissements, milers d'infants de classe obrera van rebre materials didàctics de forma gratuïta i van poder entrar per primer cop a una escola.

Gravat d'Auguste André Lançon. Foto: Wikipedia

La Comuna també va legislar sobre mesures de caire socialista. Es va decidir que les fàbriques abandonades pels propietaris fugits de la ciutat s'havien de lliurar a associacions cooperatives d'obrers, i que els propietaris serien indemnitzats al seu retorn. Els teatres i els museus, que havien de ser gratuïts i oberts a tothom, van passar a ser col·lectivitzats i gestionats per la «Federació dels artistes de París», presidida pel pintor militant Gustave Courbet. En van fer part uns 300 escultors, arquitectes, litògrafs i pintors (entre els quals hi era Édouard Manet). D'aquesta iniciativa va néixer la «Federació artística» que va ajuntar els actors i el món de la lírica.

Increïblement, totes aquestes accions i disposicions es van realitzar en tan sols 54 dies, a una París encara devastada pels efectes de la guerra franco-prussiana. La Comuna va existir només del 29 de març al 21 de maig, i contemporàniament a una resistència heroica als atacs de Versalles, contra els quals es van fer servir recursos humans i econòmics enormes. A més, com que la Comuna no tenia cap mitjà coercitiu, moltes de les decisions que es van prendre no es van poder implementar uniformement a la gran ciutat. Tot i això, van representar un important intent de reforma social i van marcar el camí cap a un canvi possible.

Una lluita col·lectiva e feminista

La Comuna va anar molt més enllà del conjunt d'accions que va aprovar la seva assemblea legislativa. Va voler fins i tot capgirar l'espai urbà, com demostra la decisió d'enderrocar la Columna Vendôme, que era considerada un monument a la barbàrie i un símbol vergonyós de la guerra, i laïcitzar alguns llocs de culte per fer-ne espais per a la comunitat. La Comuna va existir gràcies a una extraordinària participació de massa i a un fort esperit d'assistència mútua. En aquesta rebel·lió contra la autoritat, els clubs revolucionaris que van néixer amb increïble rapidesa a gairebé tots els arrondissements van tenir una funció fonamental. Se'n van constituir 28, i van representar un dels millors exemples de la mobilització espontània que va acompanyar la Comuna. Obrien tots els vespres i oferien als ciutadans la possibilitat de trobar-se després de la feina per parlar lliurement de la situació social i política, verificar el que feien els seus representants i proposar alternatives per a la resolució dels problemes quotidians. Eren associacions horitzontals que afavorien la formació i la expressió de la sobirania popular, i també espais d'autèntica fraternitat i sororitat. Eren llocs on cadascú podia sentir-se amo del seu destí.

Aquest projecte d'emancipació no feia distincions de nacionalitat. Eren ciutadans de la Comuna totes les persones que contribuïen al seu desenvolupament, i els estrangers tenien els mateixos drets socials dels francesos. Ho demostra el rol important que van tenir els estrangers, uns 3.000 el total. L'hongarès Léo Frankel, que feia part de l'Associació Internacional dels Treballadors, no va ser només un membre electe de la Comuna, sinó també responsable de la comissió del treball, un dels «ministeris» més importants de París. Els polonesos Jaroslaw Dombrowski i Walery Wroblewski també van ocupar càrrecs importants com a generals de la Guàrdia Nacional.

En aquest marc, les dones, encara que no tinguessin dret de vot ni poguessin ser representants del Consell de la Comuna, van tenir una funció fonamental per a la crítica a l'ordre social existent. Van transgredir les normes de la societat burgesa i reivindicar la seva nova identitat en oposició als valors de la família patriarcal. Van sortir de la dimensió privada i entrar a l'esfera pública. Van constituir la «Unió de les dones per a la defensa de París i la cura dels ferits» (nascuda gràcies a l'infatigable activitat d'Élisabeth Dmitrieff, militant de l'Associació Internacional dels Treballadors) i van tenir un rol central en la identificació de les lluites socials més estratègiques. Van aconseguir el tancament dels prostíbuls i la igualtat salarial amb els ensenyants homes, crear l'eslògan «a igual feina, igual salari», reivindicar la paritat de drets dins del matrimoni, demanar el reconeixement de les unions lliures i promoure la creació de càmeres sindicals exclusivament femenines. Quan cap a la meitat de

la situació militar va empitjorar i les tropes de Versalles van arribar a les portes de París, les dones van agafar les armes per formar un batalló propi. Moltes van morir a les barricades. La propaganda burgesa les va atacar de la pitjor manera, acusant-les d'haver cremat la ciutat durant el conflicte i donant-los el malnom de *pétroleuses*.

Centralitzar o descentralitzar?

La Comuna pretenia crear una autèntica democràcia. Era un projecte ambiciós i difícil de realitzar. La sobirania popular que anhelaven els revolucionaris implicava la participació del major nombre de ciutadans possible. Des de finals de març, a París s'havien creat moltíssimes comissions centrals, comitès de barri, clubs revolucionaris i batallons de soldats que s'havien afegit al complex duopoli format pel consell de la Comuna i el comitè central de la Guàrdia Nacional. El segon havia conservat el poder militar, actuant sovint com a contrapoder del primer. Encara que l'esforç directe d'una gran part de la població constituís una garantia democràtica fonamental, les diferents autoritats sobre el terreny havien complicat el procés de decisió i l'aplicació de les mesures.

El problema de la relació entre l'autoritat central i els òrgans locals va causar moltes dificultats, creant una situació caòtica i sovint paralitzant. Aquest equilibri delicat va trencar-se totalment quan, a causa de l'emergència de la guerra, de la manca de disciplina en els rangs de la Guàrdia nacional i d'una acció de govern cada vegada menys eficaç, Jules Miot va proposar la creació d'un Comitè de Salut Pública en cinc parts; una solució inspirada en el model dictatorial de Maximilien Robespierre el 1793. Aquesta mesura es va aprovar l'1 de maig, amb 45 vots a favor i 23 en contra. Va ser un terrible error, que va marcar el principi de la fi d'una experiència política inèdita, i va trencar la Comuna en dos blocs oposats. En el primer hi eren els neo-jacobins i els blanquistes, partidaris de la concentració del poder i de donar més importància a la dimensió política que a aquella social. En el segon, en canvi, hi eren la majoria dels membres de l'Associació Internacional dels Treballadors, pels quals l'esfera social era més important que aquella política. Aquests eren partidaris de la separació dels poders i consideraven que la república no havia de qüestionar mai les llibertats polítiques. Coordinats per l'infatigable Eugène Verlin, van rebutjar amb força les derives autoritàries i no van participar a l'elecció del Comitè de Salut Pública. Per a ells, que el poder es centralitzés a les mans de poques persones hauria estat en contradicció amb els principis de la Comuna. Els membres electes no eren els possessors de la sobirania (que pertanyia al poble), i per tant, non tenien cap dret d'alienar-la. El 21 de maig, quan el bloc minoritari va tornar a participar a una sessió del consell de la Comuna, va intentar reunificar les dues posicions. Però ja era tard.

La Comuna com a sinònim de revolució

La Comuna de París va ser reprimida amb una violència brutal per les armades de Versalles. Durant l'anomenada «Setmana Sagnant» (21-28 de maig), van morir entre 17.000 e 25.000 ciutadans. Els últims combats van tenir lloc a prop del cementiri de Père-Lachaise. El jove Arthur Rimbaud va descriure la capital francesa com a una «ciutat dolorosa, gairebé morta». Va ser la massacre més violenta de la història de França. Només 6.000 persones van poder fugir en exili a Anglaterra, Bèlgica o Suïssa. Hi va haver 43.522 presoners. Uns cent van ser condemnats a mort pels tribunals militars, mentre uns 13.500 van ser enviats a la presó, als treballs forçats o deportats (molts a Nova Caledònia). Alguns d'ells es van solidaritzar i van compartir la mateixa sort dels insurgents algerians que havien liderat la revolta anticolonial de Mokrani, que havia tingut lloc al mateix temps de la Comuna i que també havia estat reprimida amb violència per les tropes franceses.

Els presoners de la Comuna. Foto: Wikipedia

L'espectre de la Comuna va intensificar la repressió anti-socialista a tota Europa. Fent cas omís de l'increïble violència de l'Estat ordenada per Thiers, la premsa conservadora i liberal va acusar els comunards dels pitjors crims, i va expressar un gran alleujament pel retorn a «l'ordre natural» i a la legalitat burgesa, a més de una gran satisfacció pel triomf de la «civilitat» sobre l'anarquia. Els que havien gosat oposar-se a l'autoritat i als privilegis de la classe dominant van ser castigats de manera exemplar. Les dones van tornar a ser considerades com a éssers inferiors, i els

obrers, amb les seves mans brutes i calloses, van tornar als llocs de la societat als quals es considerava que pertanyien.

Tot i així, la insurrecció de París va reforçar les lluites obreres i les va empènyer cap a posicions més radicals. Després de la derrota, Eugène Pottier va escriure el que es convertiria en l'himne més famós del moviment obrer. Deia: «Unim-nos i demà *La internacional* serà el gènere humà!» París havia demostrat que calia perseguir l'objectiu de la construcció d'una societat radicalment diferent de la capitalista. Des d'aquell moment, encara que pels seus protagonistes no va arribar mai «*El temps de les cireres*» (segon títol del famós poema escrit pel comunard Jean Baptiste Clément), la Comuna va representar contemporàniament una idea abstracta i un canvi concret. Es va convertir en un sinònim del mateix concepte de revolució: va ser una experiència ontològica de la classe treballadora. A *La guerra civil a França*, Marx va afirmar que aquesta «avantguarda del proletariat modern» va aconseguir «annexar a França tots els obrers del món». La Comuna de París va transformar la consciència dels treballadors i la seva percepció col·lectiva. 150 anys després, la seva bandera roja segueix ondejant i ens recorda que una alternativa sempre és possible. *Vive la Commune!*

Traducció d'Anna Vigetti

Foto de portada: Wikimedia Commons – hparis11ed

Vols que t'informem de les novetats de Catarsi Magazin?

Correu electrònic

He llegit i estic d'acord amb l'avís legal i la política de privacitat del web.

SÍ, VULL ESTAR AL CORRENT DE TOT!

